

PROJEKT KONFLIKTNÍ MÍSTA PAMĚTI

Výukový materiál

Zaniklá obec Popov

anti**komplex**

CÍLE

Žáci...

1. umí identifikovat pozůstatky původního osídlení v krajině;
2. s pomocí mapových podkladů umí popsat změny, ke kterým došlo v krajině za posledních přibližně 170 let;
3. dokážou zhodnotit, zda zánikem Popova (resp. zánikem obcí obecně) dochází ke ztrátě kulturního, historického a přírodního dědictví;
4. navrhnou možné způsoby, jak přistupovat k místům, jako je Popov, resp. jak je využívat;
5. navrhnou způsoby, jak své představy o využití místa prezentovat místním obyvatelům, případně jak je do způsobu využití místa zapojit.

OBSAH LEKCE

- Představení problematiky zaniklých obcí v české krajině.
- Zaniklá obec Popov a návrh exkurze do této krušnohorské vesnice.

Anotace

Vysídlení německého obyvatelstva na konci druhé světové války zanechalo hluboké jizvy nejen v životech lidí, kteří museli opustit svou vlast, ale také těch, kteří byli následně do uvolněného pohraničí dosídleni. V obou případech totiž byli lidé vytrženi ze svých domovin – z míst, k nimž měli vztah, kde měli své kořeny. Vlivem odsunu tak došlo nejen k hospodářskému, ale i sociálnímu propadu pohraničních oblastí, který je mnohde patrný i dnes – téměř po 70 letech: neutěšené, chátrající vesnice, chybějící tradice, malá pospolitost tamních obyvatel, pustnoucí krajina. S odsunutými Němci odešla i kultura, kterou zatím nahradilo cosi těžko popsatelného, krystalizujícího z nejasné identity a přetržené kontinuity. V 60. letech minulého století zaniklo přibližně 3000 obcí, které zmizely z map a postupně mizí z myslí a paměti místního obyvatelstva. Lze však mít lidem za zlé, že mají malý zájem o místa, z nichž život dávno odešel, když mají problém udržet život v současných obcích? Jak vrátit život do Sudet? A má to vůbec smysl?

Zaniklá obec Popov se nachází 5 km jižně od města Jáchymov. Osada s původním jménem Pfaffengrün byla založena během germánské kolonizace ve 13. století. Popov měl dvě oddělené části: Horní Popov, který se rozkládal v sedle mezi Popovskou horou a Popovským Špičákem, a Dolní Popov, ležící níže na jihozápadním svahu. Lidé se zde živili prací v lese, chovem dobytka, výrobou dřevěného uhlí a později paličkováním krajek. Na konci 19. století stálo v Popově 12 domů, v nichž žilo 87 obyvatel německé národnosti. Po jejich odsunu v roce 1945 Popov zaniká. V horní části obce zůstalo pouze torzo kapličky a dvě památné lípy. V Dolním Popově zůstaly ruiny několika budov, které se pomalu ztrácejí v houstnoucím lesním porostu. Osud Popova byl zpečetěn následnou těžbou uranu, kdy se okolnímu světu v podstatě zcela uzavřel. Název obce místní spojovali snad jen s nedalekou skládkou komunálního odpadu.

Od 90. let minulého století se Popov navrátil do turistických map. Místo má sice pohnutou historii a zřejmě navždy už ztratilo svůj původní význam. Přesto však má silného genia loci, který umocňují starobylé stromy a nádherný výhled od Popovského kříže.

Jaká je dnešní „hodnota“ Popova? Je to památník odsunu německého obyvatelstva? Je to místo s historickou hodnotou, která sahá až do počátků germánské kolonizace ve 13. století? Je to nová divočina? Je to zpustlá krajina postrádající estetické prvky? Je to země, která má být zapomenuta? Nebo je to místo, které čeká na nalezení svého nového významu? Jakého?

Narativ 1

Zaniklé obce – máme na ně zapomenout, nebo si je máme připomínat, aby nám znalost a pochopení jejich historie nechyběly v mozaice naší vlastní dějinné identity?

Odsun německých obyvatel na konci druhé světové války byl prezentován jako legitimní reakce na předchozí válečný konflikt. Cílem byla tzv. degermanizace československého státu. Vysídlené oblasti armáda srovnala se zemí nebo je rozebrali místní obyvatelé. Odsun měl být satisfakcí i novým začátkem Československa.

Snaha vymanit se z německého vlivu v kontextu jedné historické události – druhé světové války – však přetřhla historickou a kulturní linii, která např. na Popově sahá až do 13. století. Odsunem utrpěli nejen Němci, ale také naše vlastní kultura, která byla tímto aktem částečně vykastrována, neboť přišla o svou dlouhodobě koexistující součást. Tuto prázdnotu se lidé dodnes snaží zaplnit. Znalost a přijetí historických souvislostí by mohly lidem pomoci pochopit, co tento kraj po staletí formovalo. Možná by pro ně potom bylo snazší zapustit kořeny v místě, kterému chtějí říkat domov.

Narativ 2

Krajina v okolí zaniklých obcí – nová divočina, nebo mizející kulturní krajina? Co je pro nás důležité? Čemu přikládáme hodnotu?

Každá krajina je příběhem člověka, který v ní žil. Člověk svou činností vytváří určitý typ krajiny a krajina na oplátku svou novou kvalitou či funkcí ovlivňuje člověka. Krajina je lidský výtvar, je obrazem kulturní a ekonomické vyspělosti svých obyvatel. Bez soustavné lidské činnosti krajina pustne, stává se divokou, nečitelnou, pro člověka neznámou a pocitově možná i nebezpečnou. Neznamená to nutně, že bez lidské činnosti je krajina méně hodnotná či méně kvalitní. Je prostě jenom jiná. A jde o to, zda člověkem vytvořenou krajinu chápeme jako kulturní statek, který by sám o sobě nevznikl, a proto si zasluhuje určitý typ ochrany (stejně jako movité kulturně-historické památky), nebo zda upřednostňujeme přírodu v její přirozené nespoutanosti a kráse a jakékoliv lidské činnosti nám v krajině připadají nevhodné. Oba pohledy jsou legitimní, každý vychází z jiné filozofie vnímání přírody a krajiny. Jak tedy naložit s krajinou kolem zaniklých obcí? Snažit se uchovat alespoň některé krajinné fragmenty, které byly pro danou lokalitu typické (výhledy do okolí, pohledové dominanty, drobné sakrální stavby), nebo ponechat místo spontánním přírodním pochodům a těšit se z nové divočiny?

AKTIVITY PRO PRÁCI S NARATIVY

Níže uvedené aktivity jsou navrženy pro práci v terénu, konkrétně v okolí zaniklé obce Popov. S drobnými modifikacemi lze aktivity využít i v jiných lokalitách. Aktivity mají logickou návaznost, proto je doporučeno realizovat je v uvedeném pořadí.

AKTIVITA:

POPOVSKÉ LÍPY – SVĚDKOVÉ DÁVNÝCH ČASŮ

Cíl aktivity: V kontextu stáří památných stromů (Horní Popovské lípy a Dolní Popovské lípy) si žáci uvědomí dlouhou historii Popova a jeho někdejších obyvatel.

Průběh aktivity: Žáci si namalují letokruhové schéma, které bude znázorňovat stáří 600 let. Do letokruhů postupně zanášejí např. tyto informace: významné dějinné události, panovníci, historické objevy, regionální osobnosti, proměny krajiny atd.

Nakonec žáci diskutují, jak se postupně měnil způsob života místních lidí, jak se měnila místní krajina, jak by to v Popově dnes vypadalo, kdyby k odsunu obyvatel nedošlo, atd.

AKTIVITA: REKONSTRUKCE OBCE

Cíl aktivity: Žáci poznají typické pozůstatky bývalého osídlení.

Průběh aktivity: Žáci dostanou mapu Stabilního katastru obce Pfaffengrün z roku 1842 a legendu vysvětlující jednotlivé značky. Nejprve se s pomocí mapy v místě zorientují a poté ve skupinkách procházejí územím zaniklé obce a zakreslují do mapy viditelné pozůstatky osídlení: základy budov, kaplička, významné stromy, cesty, políčka, kamenné zídky, studánky atd. Opačně mohou v krajině vytyčovat prvky, které jsou zakresleny v mapě, a v krajině již nejsou patrné.

Pomocí této aktivity provedou žáci jakousi inventarizaci pozůstatků bývalého osídlení a rekonstrukci původní obce. Pokud budou chtít, mohou v rámci dílen či výtvarné výchovy vytvořit maketu obce.

AKTIVITA: KDE TO ASI BYLO?

Cíl aktivity: Žáci identifikují různá místa v obci podle starých fotografií.

Průběh aktivity: Žáky rozdělíme do čtyř skupin, každá skupina dostane jednu fotografii z počátku 20. století. Žáci hledají v terénu místo, odkud byla fotografie pořízena. Když žáci toto místo najdou, umístí tam fotografii, jako kdyby umísťovali fotoaparát na stativ, a vrátí se do výchozího bodu. Společně si celá třída projde všechna identifikovaná místa. Jednotlivé skupiny postupně vysvětlují, dle čeho konkrétní místo poznali. Žáci diskutují, zda to tak je, či nikoliv.

AKTIVITA: JAKOU HODNOTU MÁ DNEŠNÍ POPOV?

Cíl aktivity: Žáci tvoří mentální mapu místa.

Průběh aktivity: Posadíme se s žáky u Dolní Popovské lípy, případně nad zbytky kapličky a rozdáme jim papír a tužku. Požádáme každého žáka, aby pracoval sám a nenechal se vyrušovat ostatními spolužáky.

Úkolem žáků je nakreslit schéma vesnice tak, jak jim utkvěla v paměti. Do svých plánek mohou vyznačovat místa, která se jim líbila, místa, která jim přišla zajímavá, nebo naopak místa, která se jim vůbec nelíbila nebo na ně nepůsobila příjemně.

Na základě kreseb diskutujeme se žáky, jakou atmosféru Popov má, co je zde hezkého, co ošklivého, co na lidi působí příjemně, co nepříjemně atd.

AKTIVITA: NOVÝ VÝZNAM POPOVA

(Pozn.: navazuje na předchozí aktivitu)

Cíl aktivity: Žáci hledají nový význam a smysl Popova.

Průběh aktivity: Žáky rozdělíme do skupin. Každá skupina zkusí nalézt a pojmenovat alespoň dvě funkce, resp. významy, které by mohl Popov v současnosti a blízké budoucnosti plnit. Žáci zkusí navrhnout, jak těchto funkcí, resp. významů dosáhnout a jak je udržet při životě – podmínkou je zapojení místních obyvatel. Důležitou součástí návrhů je i plán, jak takové vize místním obyvatelům prezentovat a jak je o svých plánech přesvědčit.

Jednotlivé skupinky postupně prezentují své návrhy. Na závěr diskutujeme, který z návrhů se zdá nejvhodnější a který naopak nejméně vhodný. Pokud budou žáci chtít, mohou své vize o místě sepsat a poslat do Antikomplexu.

EXKURZE

Nejschůdnější cesta do Popova vede po zeleně značené turistické trase z Jáchymova. Je dlouhá asi 5 km a téměř celou cestu mírně stoupá. Začátek této cesty je v Jáchymově u kaple Svaté Anny. Z jižní strany vede do Popova zelená značka od Dolního Žďáru. Lesním úvozem po zpevněné kamenité cestě se po necelých 2 km lze dostat na rozcestí u Popova. Tato cesta je sice krátká, ale překonává se na ní prudké stoupání. Třetí možný přístup do Popova je ze severozápadu od osady Mariánská. Tato cesta je dlouhá asi 3 km, po celou dobu pozvolně klesá, není však značená.

Pro účely výukového programu lze doporučit příchod buď z Jáchymova, nebo z Mariánské a odchod směrem do Dolního Žďáru. V místě vlastního výukového programu se žáci pohybují většinou po neznačených lesních cestách, pěšinách a v lučních porostech.

Zaniklé obce se vyskytují takřka po celém pohraničí České republiky. Lze tedy snadno vytipovat a vybrat zaniklou obec ve vašem blízkém okolí. Poslouží naše publikace *Zmizelé Sudety* nebo portál www.zanikleobce.cz, kde najdete množství tipů a starých fotografií, jež můžete použít pro porovnávání zanikání přímo na místě. Pro Broumovsko doporučujeme publikaci Petra Bergmanna *Broumovsko na historických zobrazeních*.

DOPORUČENÁ LITERATURA

ČEPELÁKOVÁ, Z.: Zaniklá obec Krušnohoří – Popov (Pfaffengrün). In: Krušnohorský Herzgebirge LUFT. Ročník 3/číslo 4, duben 2014, Krušnohorský luft, o. p. s.

JEŽEK, O.: Zápisník Jáchymovského kronikáře. Energie Jáchymov, s. r. o. Reklamní agentura Aa, s. r. o. (nedatováno).

ANTIKOMPLEX.: Zmizelé Sudety / Das verschwundene Sudetenland. Antikomplex, o. s. Praha 2004.

MIKŠÍČEK, P.: Znovuobjevené Krušnohoří / Das wiederentdeckte Erzgebirge. Město Boží Dar a Služby Boží Dar, s. r. o., 2009.

NOVOTNÝ, L.: Zmizelé Čechy, Západní Krušnohoří. Paseka. Praha–Litomyšl 2009.

STIBRAL, K.: Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku. Dokořán, Praha 2005.

<http://www.jachymov-joachimsthal.cz/> (historie Jáchymovského regionu)

www.zaniklaobecpopov.cz (webové stránky aktuálně realizovaného projektu na oživení místa, historické i současné fotografie z místa)

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?co=popov> (historické fotografie Popova)

<http://kontaminace.cenia.cz/> (letecké snímky z let 1952 a 2012)

www.archivnimapy.cuzk.cz (mapové podklady – Císařské povinné otisky stabilního katastru z roku 1842, III. vojenské mapování)

<http://www.pamatkyapriodakarlovarska.cz/mesta-obce-a-vsi/zanikle-obce/> (seznam zaniklých obcí na Karlovarsku)